

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվան 6 ռուբլի.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյանիս խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Redaction „Mschak“.
Տ է լ է ֆ օ ն № 253.

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերէն).

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Յայտարարութիւնները համար վճարում են
խրաւրանիւր բառին 2 կոպեկ.
Տ է լ է ֆ օ ն № 253.

Հ Ի Մ Ն Ա Գ Ի Ր Գ Ր Ի Գ Ր Ի Ա Ր Ծ Ր Ո Ւ Ն Ի

ԲՈՎԱՆԻԱԿՈՒԹԻՒՆ

Միջազգային հաղորդակցութիւնը. — ՆԵՐՔԻՆ
ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Նամակ Նոր-Բայազետի.
Նամակ Սիմֆերոպոլից. Նամակ Խմբագրու-
թեան. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒ-
ԹԻՒՆ. Գրական նորութիւններ. Քաղաքական
տեսութիւն. Արտաքին լուրեր. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.
— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.
Նամակներ Մոսկովայից.

ՄԻՋԱԿԵՏԻՔԻ ՀԱՂՈՐԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Կերմանական «Berliner Tageblatt» լու-
րագիրը հաղորդում է, որ Անատոլիայի
երկաթուղիների գերմանական ընկերու-
թեան նախաձեռնութեամբ կազմվում է
յատուկ արշաւանք հետազոտելու Եփրատ
և Տիգրիս գետերի աւազանները: Արշա-
ւանքի ղեկավարներն են Ֆոն-Կապ և Մա-
կենզեն, որոնց պետք է ուղեկցեն թիւրք
պաշտօնեաներ: Արշաւանքը, որ կը տեւի
ութ մաս, պետք է տալ նիւթ որոշելու
և այն հարցը, թե ո՞րն է աւելի նպատա-
կայարմար ապագայ երկաթուղու գծի
համար՝ անցկացնել նրան Անգորայի, թե
Ղոնիայի վրայով, որպէս զի Միջազգային
գիծը միանայ անատոլիական երկաթուղի-
ների ցանցի հետ:

Ձի անցնել մի քանի տարի և Միջազգե-
թի նման մի անմատչելի երկիր, որ այժմ
միայն համարձակ ծանապարհորդների այ-
ցելութեան բաժին էր, կը մանի կանօնա-
ւոր հաղորդակցութեան մէջ եւրօպական
երկրներէ հետ: Միջազգեթը ներկայումս
կիսամայր մի երկիր է, ուր կուլտուրան
ծնշված վիճակի մէջ է, բայց ուր հնու-
թեան մնացորդները ցոյց են տալիս, որ
այդ երկրը ընդունակ է եղել պահել խիտ
ազգայնականութիւն և զարգացնել արհեստ
և գիտութիւն: Կարծիքով թմրութեան և
անզգայնութեան մասնավոր երկրը սպա-
սում է միայն մի ուժեղ զարկի, որ նորից
արթնանայ և հանդէս գալ աշխարհի ա-
ռաջ իր մեծ հարստութեամբ և կատարի
այն կարեւոր դերը, որ նրա վրա դրել է
աշխարհագրական դիրքը Պարսից ծոցի և

Արևմտեան աշխարհի վերաբերութեամբ:
Երկաթուղու անցկացնելը Միջազգեթի
նման մի երկրում պէտք է համարել միսի-
թարական մի երկույթ և այն կողմից, որ
ներկայ հանգամանքներում միայն այդպի-
սի մի ձեռնարկութիւն կարող է խոնարհ
ծառայել երկրի մէջ զանազան բարենորո-
գութիւններ մտցնելու համար: Երկաթու-
ղու հետ միասին կը մտնեն երկրի մէջ
զանազան արդիւնաբերական ձեռնարկու-
թիւններ, ազգայնականութիւնը կը սկսի նը-
ւերել իրան խաղաղ կուլտուրական կեան-
քին և կամաց-կամաց հող կը պատրաստ-
վի կանոնաւոր կենցաղավարութեան հա-
մար: Անկասկած, երկաթուղի անցկացնող
առեւտրական տները ունեն իրանց անձ-
նական նեղ շահերը և գուցէ նոյն իսկ
քաղաքական դիտաւորութիւններ. սակայն
մենք չենք մոտեւ այդ կողմնակի հաշիւ-
ների մէջ և նայում ենք գործի վրա երկ-
րի կուլտուրական զարգացմանը նպաստե-
լու ցանկութեան տեսակէտից:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Հասարակութիւնը, ինչպէս և ամեն մի կեն-
դանի օրգանիզմ, միշտ ունի իր առաջ ափս
հրա-
տապ հարցը, որ ծածկէ տր անքննելի
կերպով ձևակերպել է զինքն թէ չը լինել
խօս-
քերով. դա այն յաւիտեական կնճիռն է, որ
մաշում է մտածող մարդուն, մի շարք հարցեր
տալով նրան. ինչ պէտք է անել ապրելու, այ-
սինքն շարունակ զարգանալու, կենսունակ հիւ-
թեթ շատ ձեռք բերելու համար: Ժամանակա-
կից հազար ու մի խնդիրները, որոնք մերկում
են մարդկութեան ուղիւնստը, լուծում են պա-
հանջում, ցանկալի ընթացք բռնելու ճանապարհ
են ուղում, մտնելով կեանքի մէջ աւելի և ա-
ւելի բարդիւղ դրամատիզմ, աւելի և աւելի մե-
ծացնելով տաղմապն ու իրարանցումը: Գիտու-
թիւնը, մարդու դարաւոր փորձերը վաղուց են
անսխալական դարձրել այն պատկառելի ճշմար-
տութիւնը, որ կեանքը ամենամեծ, ամենաար-
դար զեկակարը պիտի լինի կրթութիւնը, նա է,

որ հեշտացնում է իրերը և երկոյթները հասկա-
նալու գործը, նա է, որ պատրաստում է հա-
տարակութեան համար ոյժեր, որոնք առաջ են
գնում, պատրաստվում են և պատրաստում են
նոր և նոր բանական առաջադիմող, իր ապա-
գային աչք տնկած հասարակութեան համար:
Բայց կրթութիւնը պիտի ունենայ իր յայտնի
իդէալները, որոնք ըզխում են իւրաքանչիւր
ժամանակի հոգուց և պահանջները: Այս իդէալ-
ները մասին, ինչպէս հաղորդում է «Русскія
Вѣдомости» լրագրի Բերլինի թղթակցը, խօսել
է պրօֆէսոր Պատուշէն իր մի ընթերցատի մէջ, որ
կարդացել է Կլոուս, աւետարանական—սօցիա-
լական կոնգրէսում: Կրթութիւնը զանազան ժա-
մանակ զանազան տեսակ գոյներ ունէր. մի
ժամանակ նա կղերական էր կամ կաթօղիկ-լա-
տինական և ծաղկում էր վանքերի մէջ ու շուր-
ջը. պետական սկզբունք չը կար այդ կրթու-
թեան մէջ և նրա նշանաբանն էր—Vita reli-
giōsa: Սկեզեցին իր օրը սխտեմով յետ է բաշ-
վում, երբ պետական գաղափարը յաղթող է
հանդիսանում, այն ժամանակ սկսվում է ար-
բունիքի ասպետական կրթութիւնը և դրանից
պնդուականութիւնը, կղերականների նման, ուղ-
ղութիւն է տալիս հասարակութեան և ղեկա-
վարում է նրա հոգևոր կեանքը: Այնուհետեւ ե-
րևան է գալիս բուրժուա-հումանիտական ուղ-
ղութիւնը, որ սկիզբ առաւ XVIII դարի վեր-
ջից և այժմ էլ դեռ տիրապետող է: Նա թողնե-
ծառնալով իրեն, որ կլասիկական սխտեմ է
անուանվում և որի դէմ այժմ ամեն տեղ բո-
ղոքներ են լսվում: Այդ բողոքները ցոյց են
տալիս, որ մեր ժամանակը այլ ևս չէ կարող
բաւականանալ այն ուղղութեամբ, որ մնացել է
բուրժուա դասակարգի տիրապետութեան ժա-
մանակից: Բայց մեր ժամանակը ընդունում են
երեք զլիաւոր տեղեկանքներ. ազգայնութիւն,
ազատականութիւն և բնապահպանութիւն: Ուրեմն
պէտք է ամփոփել կրթութիւնը, որ համապատաս-
խան է ժամանակին:

Վամենանք մենք թէ ոչ, բայց մենք կը
հասնենք չորրորդ դասակարգի կրթական ի-
դէալին: Ինքը Պատուշէն առանց մի յայտնի
չափ վշտի է կարողանում նայել այն հա-
ղամանքի վրա, որ կրթութեան անտիք ընա-
ւորութիւնը ընկնում է, բայց ինչու փակել
աչքերը իրական ոյժերի առաջ: Չը պէտք է

ողբալ կուլտուրայի անկումը և «ամբոխի»
ճաշակների տիրապետութիւնը—աւելացնում է
մեր փիլիսոփան: Նրբ ապագայում կիրակա-
նանան այն գաղափարները, որոնց հեշտ է
որոշել ներկայումս, մեր կրթութիւնը կը լինի
ամբողջ ազգի և նրա բոլոր մասերի միաբան
կեանքի հետեւի:

Խօսելով իրականութեան մասին, պրօֆէ-
սոր Պատուշէն չէր կարող չը դատաւարտել այն
սխտեմը, որ գործադրում է պրոեսական իւն-
կերների հայրենասիրութիւնը, որ աւանդել է
իշխան Բիւսմարկ: Յիշատակելով թէ ինչ չա-
փազանցութիւններ է հասցնում դերմանացի-
ների նեղ ազգայնական ձգտումը կամ, ուրիշ
խօսքերով, չովինիզմը, պրօֆէսորը անցաւ այն
դիրքին, որ ղեկավարող չըլանները բռնել են
կրթութեան ձգտող ժողովրդի դիմաց:

Ով ստրկութիւնը չէ համարում հասարա-
կութեան գոյութեան անհրաժեշտ պայման,
նա միայն ուրախութեամբ կարող է ողջունել
այն երկույթը, որ մասսաները ձգտում են
զարգացնել իրանց մէջ ազատ բարոյական
անձնաւորութիւնը, որովհետեւ դրա մէջ է մեր
բարեկեցութեան առհաստատեան, ազգի գո-
յութեան և նրա ապագայ աջողութիւնների
դրաւականը: Կրթութեամբ, մեր մէջ դեռ
կան մարդիկ, որոնք հարկաւոր են համա-
րում կուլտուրայի կրթատրական ձգտում-
ների դէմ:

Մատչելի դարձնել կրթութիւնը ժողովրդա-
կան բոլոր խաւերի համար, տալ այնպիսի հիմ-
նարկութիւններ, որոնք լրացնեն և ընդարձա-
կեն ժողովրդական դպրոցի տուած կրթութիւ-
նը—անա ինչ է պահանջում պրօֆէսոր Պատու-
շէն մի ինքնաճանաչ, զարգացած ժողովուրդ
պատրաստելու համար:

Հանձնարելիքն ընտրվում է իբրեւ
ընծայ մի ազգի համար, բայց լայն կրթու-
թիւն ստացած ժողովուրդը ստեղծում է շատ
հանձնարներ, որովհետեւ կարողութիւն է տա-
լիս նոյն իսկ ամենամանր նիւթական պայ-
մանների մէջ գտնել ճանապարհ դէպի դի-
տութիւնը: Իսկ ինքը, լուսաւորված ժողո-
վուրդը, միթէ դա աւելի քիչ բան է, քան
տանտեակ մեծ տաղանդներ:

Այսպէս, ուրեմն, կարող չըլանների պարտքն
է ճանապարհ ցոյց տալ, որ կրթութեան ծա-
րաները իրանց փափազը յաղեցնելու աղբւու-
րներ գտնեն: Կանգնեցնել զարգացումը—ան-
խնդրութիւն է, որին ընդունակ է միայն նա,
որի համար թանգ չէ ազգի գոյութիւնը:

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄՈՍԿՎԱՅԻՑ

XVII

Ե Ր Ր Ո Ր Գ Ր

Մայիսի 28-ը Պուշկինի տօնախմբութիւնների
երրորդ և վերջին օրն է: Անուանականների
ժողովարանի դահլիճում այս անգամ նոյնպէս
հաւաքվել է մեծ թաղմութիւն ընտիր հասա-
րակութեան, որի մէջ աչքի են ընկնում գիտնա-
կաններ, պրօֆէսորներ, ուսուցիչներ, երկու սեռի
ուսանող սերունդ, գրականական, նկարչական,
երաժշտական աշխարհի ներկայացուցիչներ և
այլ հետաքրքրվողներ: Փակագծում պէտք է
նկատեն, որ տեղական հայ գաղութի ընտանիք-
ներից ես ոչ որին չը տեսայ այդ նշանաւոր և
խրատական հանդէսներին: Մինչդեռ իտալական
օպերաներում, բալերում և շքեղազարդ բազա-
րում նրանց տեսնելն անսովոր երևոյթ
է: Այս անգամ ուսու գրասէրների ընկերութեան
հանդիսաւոր ժողովին նախագահում էր պրօֆէ-
սոր Վեսելովսկին, որը 2 ժամին կէսօրից յետոյ
ժողովը բացված յայտարարեց: Ամենից առաջ
ամբիօն ելաւ ուսաց պահպանողական բանակի
գրականապետ և բանաստեղծ իշխ. Յերոնելիւ,
որի ճառը նիւթն էր՝ «Պուշկինի հայեացքը
պօէզիայի վրա»: Ծառախօսի կարծիքով, Պուշ-
կինն իսկապէս հանդիսանում է զլուտ գե-
ղարուեստի ներկայացուցիչ, ծնված միայն
բնադրիկ նուազներէ համար: Մերտեղիւր
երկար ու բարակ խօսում է բանաստեղծի

կոչման մասին: Ոգևորութիւնը բանաստեղ-
ծին պէտք է միշտ բարձրացնէ կեանքից
վեր, տանէ գողտրիկ երազներ և քաղցր-
օր անտրջիների աշխարհներ: Բանաստեղծը չը
պէտք է իր ընթացքը ծառայեցնէ իրական կեան-
քի յուզումներին. նա չը պէտք է տենդեցիօզ
լինի: Բանաստեղծական թեմաները չը պէտք է
սահմանափակել մարդաբանական հրով, քաղաքա-
յական վշտերով և թշուառին ու մեծանորին
մէր երգելով: Բանաստեղծական է և այն տրա-
մադրութիւնը, որ պոէտին ստիպում է կեանքի
ցաւերից, մարդկանց կարիքներից փախչել դէպի
անապատ: Գեղարուեստի նպատակը՝ հենց ինքը
գեղարուեստն է: Մի խօսքով՝ Մերտեղիւրի ճառը
մի ինչ և համար տարածեց երգ և որ միշտ իրանց
ընտրների վրա երգում են Պարնասի անդալ
և փորը կուշտ բնակիչները: Դա իսկապէս մի
ներբող էր այն ուղղութեան, որ կոչվում է
«գեղարուեստը գեղարուեստի համար»: Ծառա-
խօսն ինքն էլ պատկանելով այդ ուղղութիւնը
դասանող պոէտների խմբին, ամեն կերպ ձեռ-
նուած էր ապացուցանել, որ «Евгеніи Онегин»-ի
ստեղծագործողը միայն իրանց աւազ ու անդա-
նիկ ուսուցիչն է եղած... Ծառախօսութիւնները
հատ ու կենտ էին: Նրան յաջորդեց երկուս-
տաք բանաստեղծ Պոֆօմովը՝ նոյնպէս քաղաքիկ
նուագներէ: Սերբաւոր, որ նեարդային անա-
խորժ ցնցումներով հազիւ հազ կարողաց իր երկու
բանաստեղծութիւնը Պուշկինի յիշատակին նուի-
րած: Հետեւեալ ճառախօսը երկուստաք կրի-
տիկոս և ուսաց գրականութեան մէջ արդէն
անուս վատական իվանովն էր, որին, յայտն-
վելուն պէս, դեռ ճառը չը սկսած ողջունեցին
բառն ծառախօսութիւններով: Իվանովն արդէն
սիրելի ընկաղաւ է դարձած ուս ընթերցող

հասարակութեան, մանաւանդ երիտասարդու-
թեան: Իրաւ է, շատ անգամ նա ծայրահեղու-
թիւնների մէջ է ընկնում, շատ բաններում կա-
րել է չը համաձայնվել նրա հետ, բայց որ նա
ստղանդաւոր ընդհարատ է և ազդու գրչի տէր—
այդ անուրանալի է: Ծառախօսը նիւթ էր ընտ-
րել՝ «Պուշկինի անձնաւորութիւնը»: Եւ նա հա-
մարեաւ ամբողջ ժամ խօսելով այդ նիւթի մա-
սին, շատ հրապուրիչ շնորհով և ազդու կերպով
ծրագրեց Պուշկինի ամբողջ բարոյական պատ-
կերթ թէ իբրեւ բանաստեղծի և թէ իբրեւ մար-
դու: Նա իր ճառն սկսեց այն ետարօրինակ և
մի և նոյն ժամանակ տխուր հակասութիւնից,
որ գոյութիւն ունի մարդկային կենցաղի մէջ:
Ապրել պարզ, անձնապէս անկախ, սեփական
ճաշակով ու ձգտումներով—գրանից էլ մատչելի,
դրանից էլ բնական, ըստ երևոյթին, ինչ կարող
է լինել: Մինչդեռ այդպիսի կեանքը հանդիպում
է անվերջ արգելքների, անգամ հաւանքների:
«Քաղաքակրթութեան ամբողջ քաղաքագրեան
պատմութիւնը—առաջ ճառախօսը— իսկապէս
մի կուլ է պարզութեան և անհատականու-
թեան պաշտպանութեան համար: Ռուսաց մեծ
բանաստեղծը շատ ճիշդ կերպով հաստատում
է այդ ընդհանուր օրէնքը: Ողբերգական մահը
և անմահ փառքը մահից յետոյ բաժին ընկան
բանաստեղծին այն բանի համար, որ նա դաւակ
էր ընտրեան և ոչ ժամանակի, բանաստեղծ էր
պարզութեան ու աղատութեան և ոչ շկուլայի
ու աւանդականութեան, մարդ էր ինքն ըստ
ինքեան և ոչ ներկայացուցիչ ժամանակակից
հասարակութեան ու միջավայրի: Ծառախօսը
սկսեց Պուշկինի մանկութիւնից, որն անցել է
մի ընտանիքում, ուր ամեն բան կար, բայց
պարզութիւնից, ինքնուրոյնութիւնից, ճաշակի

և հայեացքների անկախութիւնից: Այդ ընտա-
նիքը ուսու էր, բայց հոգով ձգտում էր ֆրան-
սիականութեան. կրում էր ուսուական անու-
ներ, բայց խօսում էր օտար բարբառով. ապ-
րում էր ուսու ժողովրդի հայտով, նրա ամբողջ
բարեկեցութիւնը հիմնված էր այդ ժողովրդի
աշխատանքի վրա, բայց նա չէր ճանաչում այդ
ժողովրդին, նա ատում էր նրան: Վերջապէս,
նա կոչվում էր ընտանիքը, բայց ընտանեկան
կեանքը համարում էր մահու չափ տաղուական
և ծիծաղելի դրամոնք. մանկանցին այդ ըն-
տանիքի մէջ ամենավերջին տեղն էր բռնում
նախասնեակից, սպօնից, սեղանատնից, դահ-
լիճից յետոյ: Ռուսական հողի վրա բուսած այդ
ֆրանսիական սպօնն, ուր պարզ ու բնական
ոչինչ չը կար, ուր նմանելու, ճաշակի ու մտքի
ստրկութիւնը տիրապետում էր ամեն մի քա-
լափիւրում,—բանաստեղծ մանուկն իրան մեռակ
էր զգում: Նա շուտ-շուտ վաղում էր իր տա-
տիկի մօտ, որ մի աւանդապահ ուսու կին էր
խօսող մայրերի լեզուով, աղղող մայրերի ճա-
շակով: Կամ վաղում էր իր դպեակի Բա-
դիօնովայի մօտ. այդ գեղունկ կինն անու-
պառ աղբւուր էր ժողովրդական չէրկաթնե-
րի, առասպելների, պատմութեան իմաստիկ
Պուշկին ազահութեամբ ակնաւ չէր դնում նրան:
Ծառախօսն ընդհանուր գծերով քայլ առ քայլ
հետազօտեց բանաստեղծի ամբողջ կեանքը: Նա
պատկերացրեց այն մարդկանց չըլանը, այն
միջոցները, այն պայմանները, որոնց մէջ մը-
շակվել, կազմակերպվել է Պուշկին անձնաւո-
րութիւնը: Պուշկինն իր ամբողջ կեանքում
բազարի կուլ էր մղում ստի, նախապաշար-
մունքների և հասարակական լճացման դէմ—
ասաց ճառախօսը: Եւ իրաւ, անա ոյժի ներկա-

Ջարգացումը տեղի ունի, որքան էլ մեծ կռուներ նրա դէմ լինեն, որ նա տեղի ունենայ մեր օգնութեամբ և ոչ թէ մեզ հակառակ:

Ան թէ ժամանակակից պահանջներն են թարկված հասարակութիւնը ինչ կրթական դասակարգներ վրա պիտի դնէ իր բարոյութեան, երջանկութեան յոյսերը: Այժմ կրթութիւնը դասակարգելի սեփականութիւն չը պիտի լինի, այլ ընդհանուր, ժողովրդական գործ: Պահանջվում է լայնացնել այդ կրթութեան ասպարէզը, հեռացնել այն բոլոր խոչընդոտները, որոնք դժուարացնում են կրթութեան ճանապարհները: Եւ երբ այդ բոլոր պահանջները տարրական կը դառնան ամենքի համար, երբ ունեւորը իր կարողութեամբ, կրթված դասակարգը իր նախաձեռնութեամբ կը միանան այդ սկզբունքներ իրականացնելու համար, այն ժամանակ միայն առաջ կը գայ նոր երևոյթը—դարձադարձ ժողովուրդը: Իսկ դա այն երջանկութիւնն է, որ երբեք չէ մարդկութիւնը ամեն ժամանակ...

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅՈՋԵՏԻՑ

Յունիսի 6-ին

Հինգ օրից յետոյ, ամսիս 11-ին, տեղիս դեղատունը փակվելու է, նախ այն պատճառով, որ տարվայ ընթացքում ղեկիցելու է ունենում, իսկ երկրորդ տեղական մի քանի վաճառականներ ղեկից են ծախում իրանց խանութներում, միասնեց հասցնելով դեղատանը: Մի տարուց աւելի է, ինչ քաղաքիս հարուստներէ 30 հոգի, 10-ական րուբլի վեր դնելով՝ ծածկեցին դեղատան ղեկիցելը՝ 300 րուբլի և այժմ էլ քաղաքային վարչութիւնը ուրախութեամբ կը տայ այդ օժանդակութիւնը, սակայն դեղատան կառավարիչը դարձեալ համաձայն չէ պահել այդ հիմնարկութիւնը, առարկելով, որ եթէ ղեկից ծախսը բոլորովին չարգելիլ բաղադրում, ինքը անկարող է ղեկադառնալ պահել: Զը նայելով, որ ղեկադարձը Ի. Ս. Գուլյան, բժշկական վարչութեան հրամանագրի համաձայն, տեղիս բժշկի հետ միասին, վերջերս չըլցե խանութները և ղեկիցը ղեկիցելով՝ տուգանքի ենթարկեց ծախողին, քայքայ նա դարձեալ գոհ չէ դրանով, կարծելով որ մի խանութում արգելելով, միւսում կարող են ծախել:

Ինչպէս կարծում են, եթէ քաղաքում ղեկից չը ծախվին, դեղատունը գուցէ ղեկիցելու չունենայ: Այդ տեսակէտից լաւ կը լինէր, եթէ մեր յարգելի վաճառականները հրաժարվէին այդ հին սովորութիւնից, և ի նկատ ունենալով քաղաքի ամբողջ հասարակութեան ցաւերը, ձեռք վերցնէին ղեկից վաճառելու: Իսկ եթէ այդպէս շարունակեն, գուցէ ոչ որ չը համաձայնի դեղատան քայքայ, որչա՞նչ որ չը համաձայնի ինչ կը լինի տեղական հիւանդների դրութիւնը, մանաւանդ որ վերջին տա-

րիներս զանազան տարափոխիկ հիւանդութիւններ բուժն են դրել հասարակութեան խանութում: Կամ թէ, եթէ ղեկադառն չը լինի, բժշկը ինչու պիտի գնայ հիւանդներին այցելելու, իսկ եթէ այցելի մի որ և է հիւանդի, որտեղից պէտք է ձեռք բերվին ղեկիցը: Ինչպէս խանութները ղեկից պիտի գործ ածվին, կամ թէ ղեկադառնները «դուրանները» պիտի մտնեն...

Երբ ոչ որ չէ համաձայնվում այստեղ ղեկադառն պահել (որովհետեւ այս գործը միշտ վատ պայմաններէ մէջ է եղել այստեղ), աւելի լաւ է մեր քաղաքը իր սեփական դեղատուն ունենայ, որպէս զի ապագայում ևս այսպիսի անախորժութիւններ տեղի չունենան և հիւանդները չեն թարկվին քաղաքի բերմունքին:

Շատ բնական է կարծել, որ որտեղ ղեկադառն չը կայ, այնտեղ ժողովուրդը, զուրկ մնալով բժշկական միջոցներից, ենթարկվում է բարոյական և ֆիզիքական տանջանքների: Իսկ այդ կողմից՝ Նոր-Բայազետը առաջին դասն է, որովհետեւ այդտեղ կանքը և դարբացողութիւնը, փոխանակ առաջադիմելու, գնալով աւելի յետադիմում է...

Կռան

ՆԱՄԱԿ ՍԻՄՖԵՐՈՊՈԼԻՑ

Մայիսի 29-ին

Պուշկինի ծննդեան հարիւրամեայ յօբելանի առիթով տեղիս հայոց ս. Վերափոխման եկեղեցում մայիսի 26-ին հողեհանդիսութեամբ ղեկից, որին ներկայ էին հայոց երկուսն ուղարկող ղեկիցներն ու աշակերտուհիները, ամբողջ ուսուցչական խումբը և հոգաբարձուհիները: Հողեհանդիսութեան կարգը եկեղեցում կատարվելուց յետոյ, դպրոցի դահլիճում յօբելանի առիթով անցկացնուց տեղի ունեցեալ:

Թատրոնական բեմի մէջտեղը նկարել պ. Փրոտոնանը դրել էր Պուշկինի իր նկարած պատկերը ծաղիկներով զարդարված: Բեմի երկու կողմը շարված էր դպրոցի երկու սեռի երեցիկ խումբը: Մի կողմը կանգնած էին աշակերտները, միւս կողմը՝ աշակերտուհիները: Հանդիսին սկսվեց «Всё царя Храни» հիմնով, որից յետոյ դպրոցի ուսուցչ լեզուի վարժուհի օր. Ս. Առավանս կարգաց Պուշկինի կենսագրութիւնը: Մենուհեան աշակերտներն ու աշակերտուհիները Պուշկինի պատկերի առաջ կանգնած հերթով կարդացին նրա ընտիր բանաստեղծութիւնները: Հայերէն կարդացեց Ոսկէ ձկնիկը: Երգեցին փոփոխակի, մէջ ընդ մէջ, այլ և այլ երգեր: Ժամը 12-ին հանդիսը վերջացաւ: Հանդիսի վերջը բոլոր աշակերտներին ու աշակերտուհիներին բաժանվեց թղթէ տուփիկներով անուշեղէն:

Նոյն օրը երեկոյան տեղիս ամառային թատրոնում տեղի ունեցաւ յօբելանական դրամա-մանդիւն-երաժշտական երեկոյթ, որին հրաւիրված էին տոմսերով տեղիս բարձրաստի-

ճան անձինք, պատուաւոր քաղաքացիներ, պետական դպրոցների ուսուցիչներ, ամեն ազգի հասարակական ուսուցիչներ, և նոյնպէս որոշ թուով աշակերտներ իւրաքանչիւր դպրոցից:

Անցեալները տեղիս հայ հասարակութեան մի քանի պատուաւոր ու ինտելիգենտ անձինք մի մասնաւոր ժողով ունեցան, որ ի նկատի առնելով այն, որ տեղիս հայոց երկսեռ դպրոցի հոգաբարձուները՝ պ. պ. Յ. Սեյինեան և Յ. Բուռնազեան, երկար տարիներ (10 տարուց աւելի) վարել են (առաջինը տակաւին վարում է) հոգաբարձական պաշտօնը ամենայն բարեխղճութեամբ, բարոյական պարտք համարեցին այդ երկարամեայ օգտակար գործիչներին մի կերպ պատուել: Յիշեալ մտքի իրագործումը ամենքի սրտին մօտ լինելով՝ միաձայն որոշեցին խորհրդակցել այն մասին, թէ ինչ կերպ նրանց պատուել: Բաւականաչափ խորհրդակցելուց յետոյ, նրանք որոշեցին նախ խորին շնորհակալութիւն յայտնել նրանց անձամբ, նոյն անիւ գրաւոր հայ հասարակութեան անունից, և ապա՝ նրանց արդիւնաւէտ գործունէութիւնը արժանապէս գնահատած լինելու համար, որոշեցին ստորագրութեամբ մի ֆօնդ կազմակերպել, որի տոկոսը գործարքել ընդ միշտ գինեակերպում նրանց անուշով մի-մի սանի ուսման վրա, սաների ընտրութիւնը վերապահելով նրանց: Ուրախաբար է անշուշտ, որ մեր ժողովուրդը դիմէ յարգել իր երկարամեայ անվարձ հասարակական համեստ գործիչներին: Սա պատիւ է բերում ժողովրդին:

Կ.—ցի

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵՄՆ

Թաւրիզ, մայիսի 25-ին

«Մշակ» № 77 և 78 համարներում տպված էր Թաւրիզի պ. Յ. Գալսեանցի թղթակցութիւնը պարսկալեզուի կենտրոնական ուսումնարանի մասին: Թէ այդ թղթակցութեան և թէ զանազան շրջաններում տարածված հակասական լուրերի պատճառով, Թաւրիզի Հայոհհայ բարեգործական ընկերութեան վարչութիւնը պարտք է համարում պարզել Ատրպատականի առաջնորդ Այվատեան Սահակ եպիսկոպոսի հետ եղած պաշտօնական գործառնութիւնները, և ընկերութեան ընդհանուր ուղղութիւնը կենտրոնական ուսումնարանի վերաբերութեամբ:

Կենտրոնական ուսումնարանի հարցը նոր չէ. որպէս նաև յիշեալ ուսումնարանի գոյութեան դադարաբեր ընկերութեան ստեղծածը չէ: Ոչ ձգնարանն այն է, որ խօսքից գործին, թէօրեայից գործնականին անցնելու և հարցը փոշու տակից լոյս աշխարհ հանելու դրական քայլին անողը եղաւ Թաւրիզի Հայոհհայ բարեգործական ընկերութիւնը: Եւ այդ միտքը ընկերութեան համար նոր չէ, թէպէտ պ. Յ. Գալսեանց ոչ մի ցանց չէ խնայել հակառակի ապացուցանելու: Թաւրիզի Հայոհհայ ընկերութեան, ինչպէս և շատերին, յայտնի չէ եղել այն հանգամանքը, որ Սահակ եպիսկոպոս և երկու պարոններն են եղել փոշու տակից կենտրոնական ուսումնարանի հարցը դուրս հանողը:

Պուշկինի պերճախօս յատկութիւնները—պարզութիւն, ճշմարտութիւն և ազատութիւն, որպէս մարդու յատկութիւններ, դառնան մեզ համար հանգամանակ այդ սիրոյ—այս խօսքերով կըրցե ի վառվել իր ղեկիցիկ ձառը: Նրան վարձատրեցին մեծադուկ ծափահարութիւններով, որոնք երկար ժամանակ չէին դադարում: Կարճատեւ ընդմիջումից յետոյ, ուսուցչական ընկերութեան իսկական անդամ պ. Շերբոլ, որ յայտնի է Գօգոյի մասին ունեցած իր ուսումնասիրութիւններով, կարգաց Պուշկին և Գօգոյ խորագրով իր ձեռքը: Նա մանրամասնօրէն նկարագրեց այն խորին մտերմութիւնը, որ ամբողջ վեց տարի շարունակվում էր գրականութեան երկու հակամերի մէջ—մէկն արդէն զօրացած հակա, միւսը դեռ նոր զօրացող: Յայտնի է, որ Պուշկինն է նիւթը Գօգոյին գրելու «Ревзорт» և «Мертвая душа» օրանքի երկերը և նոյն իսկ մասնակցել է նրանց ստեղծագործութեան: Հայ ընթերցողին գաղափար տալու համար երկու գրական մշակների մտերմութեան, փոխադարձ սիրոյ մասին, որ միջան իրատական է մեր գրականութեան աշխատակիցների համար, բաւական է այստեղ յիշել, թէ ինչ աղեղնութիւն ունեցաւ Գօգոյի վրա Պուշկինի մասը, ինչ զգաց նա, երբ լսեց մեծանուն բանաստեղծի մահվան սարսփառ լուրը: Նա գրում է. «Մեծանունն այլ ևս չը կայ: Իմ մարդիկ կանքը թունաւորված է: Ինչու աշխարհն սկսում է ինձ գերեզման թուալ, որն անողորմաբար յափշտակեց ինձանից այն ամենը, ինչ որ թանգ էր իմ սրբունի... Ի՞նչ է այժմ իմ աշխատանքը: Ի՞նչ է այժմ իմ կեանքը...»: Զառախօս Շերբոլ, ի միջի այլոց, ասաց, որ այժմ անհրաժեշտ է մտածել նաև Գօգոյին արձան կանգնելու մասին և որ այդ նպատակով արդէն հանգամանակված է

Ընկերութիւնը, նկատելով պարսկալեզուի ուսումնարանների երկրի պահանջներին անհամապատասխան վիճակը, ըստ որում ուսումնարանները տեղական ոյժեր չեն կարողանում հասցնել և այս պատճառով երկրորդ միշտ Այվատեան է դիմում ուսուցիչներ հրաւիրելու, և որ առաւել ցաւալին է ուսումնարանների տուած թերութիւնը: Ընթերցողները կենքի մէջ օգուտ չեն տալիս: Նկատելով որ 1893 թուականից Ատրպատականի առաջնորդների ջանքերն անհետեանք են մնացել ու խնդիրը մասնակց փոխներին, հարցի ընադրութիւնը երկար չափելուց ու կշռելուց յետոյ, ընկերութեան ընդհանուր ժողովի հաւանութեամբ որոշեց նուրիքը 1000 թուական ուսումնարանին, և ընկերութեան վրա առնել նախաձեռնարկութեան իրաւունքը: Այն պայմանով, որ թեմական սրբազանի աջակցութեամբ ընկերութեան վարչութիւնը, կատարէ պաշտօնական հրաւեր—կոչը ու նպատակներն ստանայ ինքը, մինչև որ թեմական սրբազանը միւս կողմից կաշխատի ընդհանուր պարսկալեզուից կազմել ինքնակալութիւն՝ որին, որպէս ազգի վստահութիւնը վայելող մարմին, յանձնվի դրանք և ուսումնարանը կառավարելու գործը: Ուրեմն, մինչև ինքնակալութեան ընտրութիւնը, ընթացիկ նախապատրաստական գործերը կը ղեկավարէր վարչութիւնը, խորհրդով ու աջակցութեամբ թեմական առաջնորդի և ձեռնհաս անձնաւորութիւնների, մանաւանդ անկախված լինելով այն մեծ վստահութեան, որ հայ հասարակութիւնը ունի ընկերութեան վրա: Վարչութեան և Այվատեան Սահակ եպիսկոպոսի մէջ մի քանի անգամ յայտնի անձերի ներկայութեամբ այս իմաստով բերանացի խօսակցութիւններ եղան ու համաձայնութիւններ կայանալուց յետոյ, վարչութիւնը պաշտօնապէս ղեկիցում է արեւ սրբազանին և խնդրել, որ սկսվի գործը: Եւ ահա մեզ անյայտնի պատճառով սրբազանը մերժում է վարչութեան պաշտօնական ղեկիցումը և պահանջում, «Հրաւերը, կոչը և ամենայն ինչ իմ իրաւունքն է, դուք տուէք 1000 թուական և ոչ մի բանի մէջ խառնվէք»: Հիստորիկական վարչութիւնը դադարեց գործին ձեռնարկելուց, անսնց աղմուկներն ու պայքարներն, թողնելով որ նորին սրբազանութիւնը իր ուզածի պէս առաջ վարէ կենտրոնական ուսումնարանի գործը: Այսպիսին է եղել վարչութեան բանակցութիւնները Այվատեան եպիսկոպոսի հետ, և այս է եղել վարչութեան ընդհանուր ուղղութիւնը ուսումնարանի նկատմամբ:

Այդ, կարծում ենք բացորոշ է, որ վարչութիւնը կենտրոնական ուսումնարանը ընդմիշտ ղեկավարելու գործը իր իրաւունքից և ձեռնհասութիւնից բարձր համարելով, ժողովրդի ձեռնից խելու յաւանութիւնը չէ ունեցել երբեք: Ինչպէս պ. Գալսեանց ձեռք է թափել այդ բանը վարչութեան վրա կարելու: Վարչութեան միակ ձգտումն է եղել զօրաւոր աշակցութիւն ցոյց տալ ընդհանուր գործին և իր ժամանակին ժողովրդի նախապատրաստութիւնը յանձնել ժողովրդին: Վարչութեան ու Սահակ եպիսկոպոսի մէջ տեղի ունեցած բանակցութիւնները մէջ բերել ուղեւորվի, նա առում է: Առաջին նուագումը ընկերութեան վարչութիւնը իբրև պայման առաջարկում է մի ձայն ունենալ կենտրոնական ուսումնարանի գործերում: Բարեկամները աշխատում են համոզել յարգելի տիկիներին, որ այդ պահանջը թէ ապօրինի է և թէ ոչ պատուաբեր: Վարչութիւնը մինչև հիմա էլ զարմացած է մնացել, թէ երբ, ուր, ինչ դէպքում մի այդ-

ուրիշուն հազար բուրի: Ցանկութիւն յայտնեց, որ Գօգոյի մահաբանը կանգնած լինի նրա անմահ մտքի ու հոգեւորութիւնի Պուշկինի մահաբանի հանդէպ: Այնուհետև սկսվեց բաղմունքի հեռագիրների ընթերցումը: Առաջինը կարդացվեց Ֆրանսիական գրականական ընկերութեան հեռագիրը, որին ստորագրած էր ընկերութեան նախագահ յայտնի բոմանիստ Մարսէլ Պրէլո: Այդ հեռագիրը կարդաց ինքը պրօֆէսոր Վեռնիսկին, որ միաձայն ծափահարութիւններով ընդունվեց: Իսկ մնացեալ հեռագիրները—Գրասնկերի ընկերութեան քարոտուղարը ի միջի այլոց, կարդացվեց նաև Մշակի հեռագիրը: Իւրաքանչիւր հեռագրին յաջորդում էին ծափահարութիւններ:

Սրեկոյանն նոյնպէս տեղի ունեցաւ երկրորդ և վերջին գրականական-երաժշտական երեկոյթը, որին ներկայ էին բանաստեղծի ազգականները: Հասարակութիւնն ի պատիւ մեծ բանաստեղծի յիշատակի՝ ծափահարական ցոյցերով շնորհեց նրանց ներկայութիւնը: Սրեկոյթը բաղմամարդ էր և անշղ անցաւ:

Այսպէս երեք օր շարունակ Մոսկվան, բանաստեղծի ծննդավայրը, մեծահանդէս տօնախմբեց իր մեծ դասակի ծննդեան հարիւրամեակը: Ռուսաստանի անդրանիկ և անդրազանք բերթողը, ուսումնական մթեր և տաղանդի ամենազօրեղ արտայայտիչը, մայրենի լեզուի դարմանալի ճարտարապետն այսօր իր լայնատառած հայրենիքում պաակվեց համազգային սիրով ու երախտագիտութեամբ: Եւ արդարացաւ մի այլ մայրենի բանաստեղծի՝ Տիւրգենի ասածը՝ Պուշկինի մասին:

Тебя, какъ первую любовь,
Россіи сердце не забудетъ!

Ալ. Մատուրեան

յացուցից Արակչեմբեր, Բենկենդօրֆներ, Ուլարովներ, որոնք ուղում են խեղդել բանաստեղծի գլխում՝ միտքը, սրտում՝ զգայունքը: Ան մասնաւոր բուն դրած Բուլգարներ, Կաչնիսկիներ, որոնք ցնխտ ու նենգ գրելով հալածում են Պուշկինին: Անտարանի աշակերտը, փառաշաւորն անգամ հանդիսում չէ տալիս նրան: Ել չեմ յիշում գրաքննական խստութիւնները, «մեծ աշխարհի» բաժնատնները բանաստեղծի ընտանեկան կեանքի մասին... Ի՞նչ անի «մերկ ու աղքատ» մարդաբնի, բնութեան ազատ դասակը, ազատ զգացումների քարոզիչն այդ լեռանք տղաների սպանիլ միջոցորտում: Ի՞նչով զինվի նա այդ անհաւասար կռուում. ինչպէս վրէժ լուծի: Նա գտնում է այդ զինքը—դա նրա սուր տաղանդն է, նրա խաղիչը գրիչը: Եւ ահա բանաստեղծն իր բաղմունքի էպիգրամներով, որպէս պողպատէ վահանով, սկսում է պաշտպանվել, սկսում է փչել ու յետ դարձնել չարակամների սլանքները: Ոյժի ներկայացուցիչներն նա կոչում է զրուսաւորութեան ստրկահողի հալածիչներ—մի դաժան խմբակ, որը

...«Подозъ злобы, понозы мести,
Безъ ума, безъ чувствъ, безъ чести»...

Բուլգարին, Կաչնիսկի, զրչակներին սըրբաւորած բանաստեղծը սկսում է «չար սարդ», «անշնորհ բանարկու» և այլ տողոտներով իսկ փարփայի ներկայացուցիչ Ծոխիներին պատկեր նա նկարում է հետեւի տողերով:

Полю—фанатикъ, полю—пауть,
Ему орудіемъ духовнымъ
Прокляты, мечъ, и крестъ, и внуть.
Попли намъ, Боже, недостойнымъ,
Поменьше пастырей такихъ—
Полюблѣхъ, молусвятыхъ!

Այն, բանաստեղծը լրված է զայրոյթի, չա-

պիտի
չուի
գործ
ունի
նիլ չէ
րեկ
գլխի
նայու
կուր
նակ
պար
պատ
շակ
Ալ
Սը
չապ
հանք
Սը
Ֆան
հանք
պար
թիւ
սին
An
Pad
բեմ
Թ
գոր
և հ
նոր
գոյ
բոյ
ման
թէ
Ի
յան
գու
չոր
մրց
ԴԸ
որո
ան
աղ
և ա
բող
և Պ
ԲԸ
տեղ
կե
Ներ
որ
մեջ
բըվ
ներ
Կ
կով
ժա
իր
Այ
ներ
է ջ
Մե
ներ
Վա
նա
րից
Թ
կա
բակ
ներ
ան
և ա
Ֆայ
կայ
մող
թե
Ս
գլ
պ.
Ան
մա
են
այ
ին
որ
լու
թե

Типографія Грузинск. Издат. Т.—ва Орбеліановская ул., № 27.